

ШЕМАЄВ Володимир¹,
ТОЛОК Поліна²,
ОНОФРІЙЧУК Андрій³

Міжнародне військово-технічне співробітництво в умовах збройної агресії та пріоритети розвитку оборонної промисловості України

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблему розвитку військово-технічного співробітництва (ВТС) України з іноземними країнами в умовах війни та післявоєнного відновлення в контексті активізації розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Визначено роль ВТС у забезпеченні національної безпеки держави в оборонній та економічній сферах. Здійснено аналіз руйнівних наслідків для сучасного оборонно-промислового комплексу внаслідок військових дій і визначено низку проблемних питань, що заважають подальшому розвитку ВТС і потребують негайного рішення. Підкреслено необхідність вирішення проблеми удосконалення державної політики України у сфері ВТС у напрямі пошуку балансу між посиленням оборонного й збереженням / розвитком економічного потенціалу України в умовах війни та післявоєнного відновлення з урахуванням євроатлантичного вектора її розвитку. Визначено, що невирішеною частиною цієї загальної проблеми є потреба у визначенні шляхів активізації актуальних напрямів співробітництва, забезпечення ефективної діяльності вітчизняних учасників і суб'єктів ВТС. Основними з них вказано такі, що пов'язані з забезпеченням консолідації зусиль всієї вітчизняної промисловості з метою якнайшвидшого відновлення виробничого потенціалу державних і приватних оборонних підприємств в інтересах забезпечення потреб Сил оборони України в ОВТ і боєприпасах та інших технологіях, а також створення у найкоротші терміни нових і розширення існуючих потужностей для збільшення виробництва артилерійських та інших боєприпасів. Крім того, важливими кроками залишаються нарощування спроможностей підприємств ОПК з ремонту вітчизняних та іноземних озброєнь для їх швидкого повернення на поле бою; виробництво різноманітних технічних засобів критично необхідних для технічного і технологічного забезпечення сучасних бойових дій; а також пришвидшення темпу відновлення та

¹ **Шемаєв Володимир Миколайович** – доктор військових наук, професор, головний консультант відділу оборонно-промислової та військово-технічної політики Національного інституту стратегічних досліджень. Сфера наукових інтересів: міжнародне військово-економічне співробітництво, оборонно-промислова політика, інформаційне протиборство. Електронна адреса: shemayeva@ukr.net. ORCID: 0009-0003-2568-5587.

² **Толок Поліна Олександрівна** – кандидат економічних наук, Заслужений економіст України, докторант Національного університету оборони України ім. Івана Черняховського. Сфера наукових інтересів: міжнародне військово-технічне співробітництво, оборонна промисловість, оборонна економіка, фінансова політика, економічна безпека держави. Електронна адреса: tolok100@meta.ua. ORCID: 0000-0001-6990-2537.

³ **Онофрійчук Андрій Петрович** – кандидат економічних наук, докторант Університету економіки та права «КРОК». Сфера наукових інтересів: міжнародна економічна інтеграція, інформаційна економіка, економічна безпека держави. Електронна адреса: smoloskip@gmail.com. ORCID: 0000-0002-4370-0176

технологічної модернізації виробничих потужностей вітчизняного ОПК з метою забезпечення сприятливих умов для його інтеграції до оборонної промисловості країн НАТО і ЄС.

Запропоновано основні шляхи щодо активізації ВТС в інтересах відновлення і розвитку потенціалу вітчизняного ОПК. Висвітлено роль ВТС в інтеграції вітчизняного ОПК до оборонної промисловості країн – членів НАТО і визначено роль зміцнення державно-приватного партнерства у розвитку ВТС, а також проаналізовано перші кроки, зроблені державою на цьому шляху. Визначено особливу роль та переваги від створення Агенції оборонних технологій у розвитку ВТС. Підкреслено інноваційні підходи до здійснення ВТС у сферах використання вітчизняних корисних копалин, а також розкрито роль ВТС у розвитку інтелектуального потенціалу працівників сфери ОПК.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: військово-технічне співробітництво, оборонно-промисловий комплекс, оборонна промисловість, Агенція оборонних технологій, співробітництво у сфері корисних копалин, інтелектуальний потенціал працівників ОПК та ВТС.

Вступ

Протягом періоду незалежності в Україні створена вітчизняна система військово-технічного співробітництва (ВТС) з іноземними державами та міжнародними організаціями. У вітчизняному правовому полі під військово-технічним співробітництвом розуміють міжнародну діяльність центральних органів виконавчої влади, інших державних органів та суб'єктів господарювання України з розвитку (здійснення) співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями у сферах розроблення, виробництва, експлуатації (обслуговування, ремонту, модернізації), знищення або утилізації та міжнародних передач товарів військового призначення, товарів подвійного використання, які призначені для військового кінцевого використання (далі — товари подвійного використання), що здійснюється відповідно до міжнародних договорів і зовнішньоекономічних договорів (контрактів)^{4,5}.

За цей час ВТС стало одним з вагомих чинників у вирішенні питань забезпечення національної безпеки та оборони держави, що підтвердилося у ході відсічі широкомасштабної збройної агресії РФ проти України, зокрема в частині:

– здійснення імпорту товарів військового призначення і товарів подвійного використання з метою технічного оснащення Збройних Сил України та інших військових формувань сектору безпеки і оборони держави озброєнням і військовою технікою, які не виробляються в Україні, а також задоволення потреб українських оборонних підприємств в іноземній елементній базі, комплектувальних виробках, вузлах і агрегатах та

⁴ Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України №287/2015 від 27 травня 2015 р. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

⁵ Закон України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>.

сировині, що необхідні для відновлення озброєнь, пошкоджених під час бойових дій, і забезпечення виробництва нової оборонної продукції;

- сприяння відновленню виробничого потенціалу та розвитку і технологічному оновленню оборонно-промислового комплексу України шляхом започаткування коопераційних проєктів з іноземними партнерами, а також залучення на його підприємства іноземних технологій та інвестицій в інтересах розроблення і виробництва високотехнологічної оборонної продукції як для внутрішнього ринку України, так і для постачання окремим іноземним замовникам у рамках реалізації коопераційних зовнішньоекономічних договорів (контрактів);

- забезпечення виконання зобов'язань України під час міжнародних передач товарів військового призначення і товарів подвійного використання, дотримання вимог міжнародних режимів експортного контролю, учасником яких є Українська держава, резолюцій та інших документів ООН і ЄС щодо заборони постачання вказаних товарів до країн, які перебувають під міжнародними санкціями;

- формування позитивного іміджу України на світовій арені як суб'єкта міжнародного права, що виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання відповідно до дво- і багатосторонніх договорів і домовленостей з іноземними державами та міжнародними організаціями, а також є надійним партнером на світовому ринку оборонних технологій.

Отже, ВТС є одним із важливих інструментів реалізації державної політики України в зовнішньополітичній, військово-технічній, військово-промисловій і зовнішньоекономічній сферах, спрямованої на захист національних інтересів та забезпечення національної безпеки й оборони держави.

З огляду на сучасні виклики для державного суверенітету і територіальної цілісності України та міжнародного безпекового середовища, а також динамічні зміни на зовнішніх ринках озброєнь, у вітчизняній системі ВТС здійснюються системні трансформації, що мають на меті: вдосконалення її функціонування, адаптацію до нових умов діяльності та забезпечення подальшого розвитку. При цьому ВТС завжди залишається однією з пріоритетних складових забезпечення національної безпеки і оборони, інноваційного розвитку та технологічного оновлення вітчизняного ОПК, розширення його кооперації з іноземними виробниками сучасних озброєнь, а також зміцнення міжнародного авторитету України.

Водночас слід зазначити, що українські учасники і суб'єкти ВТС у ході військово-технічних контактів з державами НАТО і ЄС та деякими іншими державами-партнерами, а також з провідними компаніями – виробниками новітніх оборонних технологій, часом стикаються з певними правовими та технічними перешкодами. У межах переговорних процесів щодо обміну військово-технічною інформацією, започаткування спільних проєктів, умов їх підготовки і виконання, питань подальшого розвитку двостороннього співробітництва тощо такі бар'єри іноді призводять до певних

ускладнень та небажаних технічних затримок у співпраці з іноземними партнерами. Це впливає на збільшення термінів підготовки та укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в інтересах забезпечення оборонних потреб України, постачання оборонної продукції іноземним партнерам, розвитку кооперації, а в окремих випадках може спричинити негативні наслідки для міжнародного авторитету держави та втрати важливих проєктів.

Зазначені ускладнення, як правило, обумовлені відсутністю у вітчизняних нормативно-правових документах, що визначають основи організації ВТС і регламентують функції заінтересованих учасників і суб'єктів співробітництва у цій сфері, юридичного визначення та затвердження самого терміну ВТС, запровадження актуальних видів військово-технічної діяльності для активізації і розширення співробітництва з країнами НАТО та ЄС. Існують й інші нормативно-правові колізії у цій сфері.

Загалом це негативно впливає на співробітництво з іноземними партнерами: уповільнює розвиток ВТС; знижує оперативність постачання за імпортом сучасних високотехнологічних іноземних озброєнь, необхідних для оснащення Збройних Сил України та інших військових формувань сектору безпеки і оборони держави; ускладнює імпорт елементної бази, комплектувальних виробів, вузлів, агрегатів, сировини тощо, потрібних для виробництва ОВТ і боєприпасів на вітчизняних оборонних підприємствах; унеможливорює практичне використання низки видів військово-технічної діяльності у сфері ВТС для технічного оснащення Сил оборони України, знижує інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств, гальмує їх технологічне оновлення та започаткування взаємовигідних коопераційних проєктів з іноземними партнерами; створює труднощі у забезпеченні логістичної підтримки експлуатації іноземного ОВТ, залучення до цього процесу вітчизняних розробників і виробників відповідних технологій тощо.

Це актуалізує необхідність вирішення *проблеми удосконалення державної політики України у сфері ВТС у напрямі пошуку балансу між посиленням оборонного та збереженням / розвитком економічного потенціалу України в умовах війни та післявоєнного відновлення з урахуванням євроатлантичного вектору її розвитку*. Невирішеною частиною загальної проблеми є необхідність визначення шляхів активізації актуальних напрямів співробітництва, забезпечення ефективної діяльності вітчизняних учасників і суб'єктів ВТС.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних напрямів розвитку вітчизняного військово-технічного співробітництва з іноземними країнами в умовах війни та післявоєнного відновлення в інтересах розвитку оборонно-промислового комплексу України з урахуванням її євроатлантичного курсу на підставі аналізу проблем і руйнувань у сфері ОПК внаслідок військових дій.

Активізація ВТС в інтересах відновлення і розвитку потенціалу вітчизняного ОПК

Через збройну агресію рф оборонно-промисловий комплекс України втратив значний обсяг виробничого потенціалу. Саме оборонно-промислова галузь є однією з найбільш постраждалих від дій окупантів. Лише за офіційними даними та інформацією з відкритих джерел, заяв представників підприємств, щонайменше третина підприємств цієї галузі, які мали найкращі фінансові показники за кілька років до вторгнення, протягом 2022 року була обстріляна, знищена або перебувала у зоні бойових дій.

Прямі та непрямі збитки українського оборонно-промислового комплексу від вторгнення рф наразі не підраховані, але вже сьогодні можна говорити про приголомшливі суми⁶. Через вкрай обмежені ресурси держави питання швидкого відновлення повноцінної дієздатності всіх підприємств ОПК виглядає малоімовірним. Реальність ситуації полягає в тому, що нині підприємствам надто складно забезпечити виробництво нових ОВТ, а деяким – навіть виконання робіт із ремонту озброєнь.

Вкрай критичною залишається ситуація із забезпеченням потреб Сил оборони України у боєприпасах для систем залпового вогню та артилерії, особливо середніх і великих калібрів. Суттєвої гостроти у вирішенні цієї проблеми додає відсутність у вітчизняному ОПК потужностей з виробництва боєприпасів, і це при тому, що РСЗВ і артилерія відіграють ключову роль у створенні умов для досягненні стратегічної переваги над противником на полі бою. Водночас з урахуванням стрімкого зростання критичних потреб у боєприпасах, їх наявність у Силах оборони України разом з боєприпасами, що надаються іноземними партнерами, для забезпечення такої переваги вочевидь є недостатньою.

Додатковою системною перешкодою у відновленні виробничих спроможностей підприємств ОПК є незавершеність процесу планового реформування оборонної галузі держави, розпочатого відповідно до Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності»⁷, рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 р. «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України»⁸ та інших прийнятих нормативно-правових документів з цього питання.

У той же час інтенсивні бойові дії щодо відсічі збройної агресії та захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, умови воєнного стану вимагають якнайшвидшого завершення реформ віт-

⁶ Касай Г. Як не втратити потенціал українського ВПК: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/16/697129/>;

⁷ «Про реформу»: URL <https://ukroboronprom.com.ua/pro-reformu>.

⁸ Указ Президента України № 372/2021 від 20 серпня 2021 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733>.

чизняної оборонної галузі для максимально можливого задоволення низки оборонних потреб держави власними силами.

Питання оперативного забезпечення Сил оборони України озброєнням, військовою технікою, боєприпасами та іншим необхідним майном обумовлюють актуальність здійснення таких кроків:

- забезпечення консолідації зусиль всієї вітчизняної промисловості з метою якнайшвидшого відновлення виробничого потенціалу державних і приватних оборонних підприємств в інтересах забезпечення потреб Сил оборони України в ОВТ і боєприпасах та інших технологіях, необхідних на полі бою;

- створення у найкоротші терміни нових і розширення існуючих потужностей для збільшення виробництва артилерійських та інших боєприпасів;

- нарощування спроможностей підприємств ОПК з ремонту вітчизняних та іноземних озброєнь для їх швидкого повернення на поле бою;

- виробництва різноманітних технічних засобів критично необхідних для технічного і технологічного забезпечення сучасних бойових дій;

- пришвидшення темпу відновлення та технологічної модернізації виробничих потужностей вітчизняного ОПК з метою забезпечення сприятливих умов для інтеграції до оборонної промисловості країн НАТО і ЄС, зокрема шляхом: спільного забезпечення функціонування системи ремонту іноземних ОВТ; розширення кооперації з іноземними виробниками озброєнь; реалізації критично необхідних військово-технічних проєктів для ефективного задоволення нагальних потреб оборони України.

Роль ВТС в інтеграції вітчизняного ОПК до оборонної промисловості країн – членів НАТО

Однією з пріоритетних умов, що сприятиме забезпеченню інноваційного розвитку українського ОПК та оптимізації його інтеграційного руху до оборонної промисловості євроатлантичних країн, є створення правових умов для запровадження у співпраці з країнами НАТО і ЄС нових видів діяльності. У цій ситуації якісні правові механізми їх запровадження важливі не лише для безпосереднього розвитку співробітництва з компаніями країн НАТО і ЄС та інших країн-партнерів, а й є необхідною умовою гарантування правового захисту національних інтересів України у питаннях, що стосуються коопераційної співпраці вітчизняних розробників і виробників оборонних технологій з іноземними партнерами.

Ключовим напрямом максимальної активізації робіт з посилення потенціалу та розвитку вітчизняного ОПК в інтересах забезпечення потреб оборони та економічного зростання країни має стати зміцнення державно-приватного партнерства.

Певні кроки у цьому напрямі вже зроблено:

- до кооперації з державними підприємствами долучено близько двох сотень оборонних підприємств приватної форми власності, що, зокрема, значно збільшило виробничі та ремонтні спроможності ОПК. Суттєвого підсилення у виконанні оборонних завдань надали підприємства-виробники цивільної продукції, які організували та освоїли в інтересах потреб оборонної промисловості, виробництво різних компонентів для озброєння, військової та спеціальної техніки, а також необхідного обладнання, устаткування і матеріалів⁹;

- ураховуючи наявну договірно-правову базу у сфері двостороннього ВТС і політичні домовленості з країнами-партнерами, українськими державними замовниками і виробниками оборонних технологій було активізовано прямий переговорний процес з іноземними компаніями щодо організації спільної роботи з відновлення, ремонту та обслуговування іноземних озброєнь, а також постачання запасних частин для них. Для цього у максимально стислі строки було створено Міжнародний інженерний центр (МІЦ)¹⁰, призначений для підготовки оптимальних технічних рішень щодо відновлення боєздатності пошкоджених ОВТ іноземного виробництва. Центр функціонує у межах створеної трирівневої системи ремонту й обслуговування широкої номенклатури іноземних озброєнь за участю українських оборонних підприємств;

- тісна взаємодія і співпраця у рамках цієї системи та використання нових видів діяльності у сфері ВТС сформували основи для відновлення виробничого потенціалу, технологічного оновлення і розвитку підприємств, що у подальшому сприятиме можливості залучення вітчизняних розробників і виробників ОВТ до участі у реалізації спільних двосторонніх та багатосторонніх оборонно-технічних проєктів з провідними іноземними компаніями.

Серед пріоритетів такої співпраці мають бути:

- організація великовузлового складання (Semi Knocked Down) високотехнологічних видів іноземної військової техніки на українських підприємствах з подальшою максимальною локалізацією виробництва комплектувальних виробів, окремих вузлів і деталей до неї на вітчизняних потужностях;

- впровадження сучасних оборонних технологій на підприємствах України, завдяки їх трансферу і поширенню ліцензійного виробництва ОВТ;

- розвиток вітчизняного виробництва високотехнологічних озброєнь і боєприпасів за стандартами НАТО у рамках створення та діяльності спільних оборонних підприємств з іноземними компаніями;

⁹ Брифінг ДК «Укроборонпром» від 23.05.2022. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/brifing-vid-23052022>.

¹⁰ Укроборонпром створив Центр з техобслуговування та ремонту іноземного озброєння й військової техніки. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/ukroboronprom-stvoriv-centr-z-texobslugovuvannya-ta-remon-tu-inozemnogo-ozbrojennya-i-viiskovoyi-tekhniki>.

– здійснення наукових і науково-технічних досліджень спільно з розробниками і виробниками іноземних озброєнь для подовження технічного ресурсу та модернізації ОВТ на потужностях українського ОПК, враховуючи досвід їх застосування та експлуатації Силами оборони України під час реальних бойових дій.

Роль створення Агенції оборонних технологій у розвитку ВТС

Останній з названих вище пріоритетів є актуальним як для представників вітчизняної військової науки, так і для іноземних партнерів України. Це стосується можливості започаткування співробітництва з найкращими іноземними стартапами, науковцями-дослідниками і високотехнологічними компаніями у новій дослідній програмі під егідою НАТО «Прискорювач оборонних інновацій для Північної Атлантики» (DIANA, Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic). Зазначена ініціатива спрямована на розв'язання найважливіші проблем оборони і безпеки, зокрема, шляхом посилення співпраці між оборонним і приватним сектором з метою оптимізації впровадження та використання новітніх технологій для потреб сектору безпеки і оборони. У разі участі української сторони в ініціативі DIANA відкриваються нові можливості для вітчизняної промисловості та її сектору оборонних технологій як вагової складової міжнародної системи безпеки¹¹.

Важливу роль щодо підтримання процесу інтеграції української науково-технічної спільноти до науково-технологічного простору НАТО має відігравати державна установа «Агенція оборонних технологій». Одним із важливих завдань цієї Агенції є реалізація державної військово-технічної політики в частині сприяння розвитку і використання новітніх оборонних технологій для створення та виробництва перспективних озброєнь на вітчизняних підприємствах¹² (за прикладом американської агенції DARPA, яка функціонує у складі Міноборони США).

Зважаючи на нагальну потребу координації роботи на цьому напрямі, зазначена державна установа має бути створена якнайшвидше, а її діяльність спрямовуватися Кабінетом Міністрів України через Міністерство оборони України. Такий механізм є цілком логічним, адже Міноборони та Збройні Сили України забезпечують формування засад військово-технічної політики держави та здійснюють її реалізацію, мають для цього відповідні наукові, науково-дослідні підрозділи та випробувальні центри,

¹¹ Government of Canada proposes Halifax as North American location for NATO's Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/11/government-of-canada-proposes-halifax-as-north-american-location-for-natos-defence-innovation-accelerator-for-the-north-atlantic.html>

¹² Урядовий комітет підтримав проєкт розпорядження про утворення Агенції оборонних технологій: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryadovij-komit-et-pidtrimav-proekt-rozporyadzhennya-pro-utvorennya-agencyi-oboronnih-tehnologij>

виконують значний обсяг завдань у сфері ВТС, що свідчить про переваги для утворення і функціонування «Агенції оборонних технологій» під керівництвом оборонного відомства.

Додатковим свідченням необхідності створення такої державної інституції є результати роботи українських стартапів за проектами технологій подвійного використання, які працюють за грантової підтримки Українського фонду стартапів (USF)¹³. Такі проекти здатні технологічно посилити Збройні Сили України та надати нового поштовху для розвитку інноваційних технологій в оборонній промисловості.

Також важливим кроком, що сприятиме розширенню та прискоренню процесу інтеграції вітчизняного ОПК до оборонної промисловості НАТО, має стати стратегічна програма допомоги Україні на шляху до її членства в Альянсі, над якою союзники по НАТО домовилися розпочати роботу найближчим часом¹⁴. Загалом усе це позитивно впливатиме на післявоєнну відбудову держави, підвищенню її обороноздатності та наближенню вітчизняної оборонної промисловості до технологічного рівня промисловості країн НАТО і ЄС.

Отже, системні кроки щодо трансформації ВТС і його активізація дають можливість для суттєвої модернізації і технологічного оновлення вітчизняних оборонних підприємств, зокрема, впровадження іноземних інновацій, залучення критичних технологій та інвестицій, що, забезпечує сприятливі умови для відновлення виробничого потенціалу підприємств та їх інтеграції до оборонної промисловості держав НАТО і ЄС. Важливо зазначити, що суттєвого пришвидшення руху за цим напрямом забезпечує угода про створення спільного оборонного кластеру підприємств між Державним концерном «Укроборонпром» і Міжурядовою агенцією оборонної співпраці (AMOS) при Міністерстві оборони Чеської Республіки, що передбачає виробництво військової техніки, збільшення обсягів виготовлення боєприпасів різних калібрів (як на наявних потужностях, так і на новостворених у безпечних місцях), розбудову сервісних хабів з обслуговування та ремонту ОВТ, а також співпрацю у сфері високих технологій, зокрема, створення спільних науково-дослідних центрів.

Розвиток ВТС у сфері використання корисних копалин

Ще одним актуальним видом військово-технічного співробітництва для можливого започаткування спільних проєктів з іноземними партнерами є співробітництво у сфері використання корисних копалин, родовища яких

¹³ Український фонд стартапів відзначив 3-річчя та розповів про результати роботи. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-fond-startapiv-vidznachyv-3-richchya-ta-rozpoviv-pro-rezultaty-roboty>

¹⁴ Країни НАТО домовилися розробити програму багаторічної допомоги Україні. URL: <https://espreso.tv/ministri-krain-nato-domovilisya-rozrobiti-strategichnu-bagatorichnu-programu-dopomogi-ukraini>
NATO Foreign Ministers wrap up meetings with focus on China and support to Ukraine: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_213454.htm

перебувають на українській території. Прагматичний розвиток співпраці за цим напрямом, який на сьогодні фактично не використовується, може принести у вітчизняну оборонну промисловість значну кількість спільних проєктів з вагомими інвестиціями та новими технологіями, що сприятиме її розвитку.

Перші кроки для можливого започаткування співробітництва з іноземними партнерами за цим видом діяльності зроблені Кабінетом Міністрів України, який затвердив перелік із 26 родовищ корисних копалин, що мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, які надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладення угод про розподіл продукції. Очікується, що подальший розвиток співпраці створить сприятливі умови для інвесторів у реалізації проєктів, а держава отримає свою частку, яка буде використана для розвитку української економіки¹⁵.

Наведені приклади щодо практичної реалізації спільних військово-технічних та оборонно-промислових проєктів свідчать, що перед українськими підприємствами відкриваються реальні перспективи для подальшого розширення і розвитку ВТС з іноземними компаніями практично за всіма видами військово-технічної діяльності. Це дозволяє забезпечити трансфер необхідних технологій для модернізації і технологічного оновлення вітчизняних оборонних підприємств, розширення номенклатури виробництва оборонної продукції, подальший розвиток сировинної бази, що загалом сприяє наближенню українського ОПК до стандартів оборонної промисловості країн НАТО і ЄС.

Розвиток інтелектуального потенціалу працівників сфери ОПК і роль ВТС у цьому процесі

Критично важливим для української сторони під час реалізації коопераційних проєктів з іноземними партнерами є збереження не тільки новітніх вітчизняних технологій, а першочергово інтелектуального потенціалу вітчизняних науковців, розробників, виробників оборонних технологій та інших висококваліфікованих фахівців оборонної галузі з перспективою його подальшого нарощування для забезпечення розвитку вітчизняного ОПК.

Експертна оцінка поточної ситуації в ОПК дозволяє сформулювати оптимістичний прогноз щодо перспектив його розвитку, а також засвідчити факт того, що вітчизняна оборонна промисловість набуває ознак лідера, що є важливим для розвитку повоєнної економіки України. Своєрідними маркерами підтвердження такого лідерства є таке.

¹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 132 «Про затвердження переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладення угод про розподіл продукції». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-pereliku-dilianok-nadr-rodovysch-korysnykh-kopalyn-iaki-maiut-stratehichne-t140223>.

По-перше, Сили оборони України отримують унікальний досвід застосування та технічної експлуатації різних видів іноземних озброєнь в умовах реальних бойових дій, який вже задіяний для їх ремонту та може бути використаний під час їх модернізації на українських підприємствах. Працівники оборонних підприємств здійснюють ремонт і відновлення іноземних зразків ОВТ, паралельно мають готуватися кадри, які працюватимуть на підприємствах з ліцензійного виробництва необхідних видів озброєння і військової техніки, а також на спільних підприємствах.

По-друге, в українській сторони чимало різних зразків цікавого трофейного ОВТ, на створення та вдосконалення яких витрачено багато часу і ресурсів. Найцінніші зразки ОВТ становлять окремий інтерес з точки зору застосування методу реверсивного інжинірингу для оптимізації процесів модернізації їх конкретних видів.

По-третє, набутий досвід ведення бойових дій з використанням широкої номенклатури сучасних озброєнь дозволяє оптимально визначати потреби Сил оборони України в ОВТ як зараз, так і на майбутнє. У свою чергу, це створює унікальні умови для перетворення оборонно-промислового комплексу країни на одну з пріоритетних галузей вітчизняної економіки, яка стає драйвером позитивних змін, прикладом ефективною взаємодії з приватним сектором та іноземними партнерами у військово-технічній і оборонно-промисловій сферах, галуззю значної інвестиційної привабливості та ефективного впровадження сучасних технологій і ноу-хау¹⁶.

Отже, активізація ВТС і системні зміни у цій сфері в умовах збройної агресії стали ефективним інструментом відновлення спроможностей та інноваційного розвитку української оборонної промисловості, перетворення її на одну з пріоритетних високотехнологічних галузей вітчизняної економіки, діяльність якої спрямована на інтеграцію до оборонної промисловості Північноатлантичного Альянсу та забезпечення модернізації України у повоєнний період.

Висновки

Військово-технічне співробітництво України з іноземними державами та міжнародними організаціями у ході відсічі збройної агресії РФ засвідчило про його важливу роль у сфері забезпечення національної безпеки і оборони держави. Суттєве розширення системного співробітництва з іноземними державами та НАТО і ЄС в умовах руйнівних наслідків агресії РФ для вітчизняного ОПК стало критичним напрямом реалізації зовнішньої та військово-технічної політики держави, спрямованої на забезпе-

¹⁶ Як оборонна промисловість може стати драйвером післявоєнної економіки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/30/690957>.

чення технічного оснащення Збройних Сил України та інших військових формувань сектору безпеки та оборони сучасними високотехнологічними іноземними озброєннями і боєприпасами, які вкрай необхідні для оборони держави та відновлення її територіальної цілісності.

Збройна агресія РФ призвела до значних руйнацій, порушення коопераційних зв'язків і процесів виробництва в оборонно-промисловому комплексі України, негативно вплинула на його розвиток, виробничі та експортні можливості, терміни та ефективність проведення реформ, збереження кваліфікованих кадрів і впровадження механізмів державно-приватного партнерства. За таких обставин ВТС суттєво сприяло реалізації державної військово-промислової та зовнішньоекономічної політики, спрямованої на відновлення спроможностей ОПК з ремонту та виробництва озброєнь і боєприпасів для потреб оборони; діяльності щодо створення зручних умов з метою залучення інвестицій та трансферу сучасних технологій для інноваційного розвитку і технологічного оновлення вітчизняних підприємств; продовження процесу впровадження в оборонній промисловості стандартів НАТО та її інтеграції до оборонно-промислового комплексу держав – учасників Організації Північноатлантичного Договору.

Використання таких видів діяльності, як «створення спільних підприємств з іноземними оборонними компаніями», «закупівля (продаж) ліцензій на виробництво озброєнь», «трансфер оборонних технологій», «співробітництво у сфері корисних копалин», «співробітництво у кіберпросторі» з метою повноцінного розвитку співпраці українських оборонних підприємств з провідними компаніями країн НАТО і ЄС стає реальним лише за умов нормативно-правового визначення вказаних видів діяльності, зміни існуючої організаційно-правової форми власності державних підприємств вітчизняного ОПК та запровадження в оборонній промисловості ефективної корпоративної моделі управління.

Світовий ринок озброєнь і військової техніки (ОВТ), а також активізація військово-технічного співробітництва України з іноземними партнерами свідчать, що головним критерієм для провідних держав-експортерів озброєнь під час прийняття рішень на здійснення міжнародних передач високотехнологічних ОВТ і розвиток стратегічного партнерства у сфері ВТС є не суто комерційний інтерес, а насамперед питання забезпечення власної національної безпеки і оборони. Водночас на вказані рішення істотно впливають узгодженість спільних інтересів і зобов'язань з державою – імпортером ОВТ, довіра до її керівництва та оцінка можливостей щодо впровадження і ефективного застосування відповідних технологій.

Політичний і військово-технічний діалог з іноземними державами, організаціями НАТО і ЄС та практична реалізація проєктів щодо забезпечення Сил оборони України ОВТ і боєприпасами протягом усього періоду відсічі збройної агресії показали визначальну роль Міністерства оборони України у цьому процесі. Практичне здійснення заходів співробітництва

засвідчило про необхідність посилення координації дій вітчизняних учасників і суб'єктів ВТС з іноземними партнерами в інтересах ефективного виконання завдань забезпечення національної безпеки і оборони, розвитку української оборонної промисловості та її інтеграції до оборонної промисловості країн НАТО і ЄС.

Ураховуючи суттєву важливість ВТС для забезпечення національної безпеки і оборони України, розвитку вітчизняного ОПК та його інтеграції до оборонної промисловості країн НАТО і ЄС, зміцнення позитивного іміджу держави на міжнародній арені та чималу кількість персоналу уповноважених органів державного управління, підприємств, установ і організацій, який залучається до безпосереднього виконання завдань у цій сфері, вирішення питання організованої підготовки фахівців у сфері ВТС потребує його розгляду Міжвідомчою комісією з політики ВТС та експортного контролю.

Список літератури

1. Government of Canada proposes Halifax as North American location for NATO's Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/11/government-of-canada-proposes-halifax-as-north-american-location-for-natos-defence-innovation-accelerator-for-the-north-atlantic.html>
2. NATO Foreign Ministers wrap up meetings with focus on China and support to Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_213454.htm
3. «Про реформу»: URL <https://ukroboronprom.com.ua/pro-reformu>.
4. Закон України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>
5. Касай Г. Як не втратити потенціал українського ВПК. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/16/697129/>
6. Країни НАТО домовилися розробити програму багаторічної допомоги Україні. URL: <https://espreso.tv/ministri-krain-nato-domovilisya-rozrobiti-strategichnu-bagatorichnu-programu-dopomogi-ukraini>
7. Матеріали Брифінгу ДК «Укроборонпром» від 23.05.2022. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/brifing-vid-23052022>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 132 «Про затвердження переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладення угод про розподіл продукції». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-pereliku-dilianok-nadr-rodovysch-korysnykh-kopalyn-iaki-maiut-stratehichne-t140223>
9. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України №287/2015 від 27 травня 2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

10. Указ Президента України № 372/2021 від 20 серпня 2021 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733>
11. Український фонд стартапів відзначив 3-річчя та розповів про результати роботи. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-fond-startapiv-vidznachyv-3-richchya-ta-rozpoviv-pro-rezultaty-roboty>
12. Укроборонпром створив Центр з техобслуговування та ремонту іноземного озброєння й військової техніки. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/news/ukroboronprom-stvoriv-centr-z-texobslugovuvannya-ta-remontu-inozemnogo-ozbrojennya-i-viiskovoyi-texniki>
13. Урядовий комітет підтримав проект розпорядження про утворення Агенції оборонних технологій. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryadovij-komitet-pidtrimav-proekt-rozporyadzhennya-pro-utvorennya-agenciyi-oboronnih-tehnologij>
14. Як оборонна промисловість може стати драйвером післявоєнної економіки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/30/690957>

Стаття надійшла до редакції 29 квітня 2023 р.

Прийнято до публікації: 15 травня 2023 р.

Опубліковано: 15 липня 2023 р.